

Fulvio Šuran

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
fsuran@unipu.hr

Sloboda na rubu novih medija

Sažetak

Nove tehnologije vode nas u umjetnu dimenziju stvarnosti u kojoj se svakodnevna objektivna i opipljiva realnost pretvara u nematerijalne entitete, u digitalne informacije. Medijska hipnoza favorizira tromost kritičke svijesti i etičke savjesti, dok prikazane slike pridonose strukturiranju takozvane "patologije normalnosti" koja, upravo zato što je široko rasprostranjena, ostaje nezapažena. Treba pojasniti da se ne radi samo o novim tehnologijama, već o novom modelu društva koji se uspostavlja i koji uključuje različite aspekte mišljenja, osjećaja i djelovanja čovjeka, preoblikovane djelatnošću novih medija. Pokušat će se stoga preispitati, za njihovu egzistencijalnu, društvenu i političku vrijednost neka posebno značajna područja ovdje obrađene poveznice (linka) jedne jedinstvene tematike: čovjeka.

Ključne riječi: svijet kao predodžba i smisao, duša, identitet, prostor/vrijeme, iskustvena dimenzija, pamćenje, pasivnost, informacija, masa vs masifikacije, kritičko mišljenje, građanska participacija, sloboda.

Uvod (uz Heraklita)

Već u 6. stoljeću p. n. e., dakle u samu zoru zapadne misli, Heraklit zvan 'mračni' smatrao je da je načelo koje iskazuje suštinu bitka neprestana i vječna promjena svega⁹⁷, i to u vidu nevidljivog sklada prirode⁹⁸ imanentno cjelini⁹⁹ i u neprekidnoj napetosti svojih suprotnosti¹⁰⁰ koje u suštini su jedno¹⁰¹. A Logos, kozmički logos koji upravlja stvarima, razumno je načelo dostupno svim ljudima i pristupajući kojemu moguće je shvatiti stvarnost u svom jedinstvu.

No ima sve više 'spavača', rekao bi Heraklit, koji ne prepoznaju glas razuma i stoga se odriču kozmičkog logosa i žive kao ovce koje trebaju nekoga da bi ih vodio za ruku¹⁰², a sve manje onih koji su dosegli stanje 'budnosti'¹⁰³, što i jest prava suština ljudskosti¹⁰⁴.

Dakle, u toj staroj priči: umrtvljeni intelekt većine ljudi, uključujući i mnoge (takozvane) mudrace¹⁰⁵, stvarnost prepušta kratkovidnom pogledu 'carpe diem-a' većine¹⁰⁶, kompromitirajući cjelovitu viziju toliko potrebnu razumijevanju dubine stvari. Cjelovitost koju se dostiže jedino posredstvom izvorne filozofske spoznaje, znanstveno neograničavane i neograničavajuće u posebnim i nepovezanim limitirajućim cjelinama¹⁰⁷.

Danas je filozofija ponovo pozvana da daje svoj doprinos, da 'ulovi' prvotno načelo višestrukosti koje povremeno upravlja stvarnošću; da ljudima govori iz unutrašnjosti onog logosa koji je jedino sredstvo prikazivanja istine koja nije dostupna onima koji znaju mnoge stvari, specijaliziranim tehničarima, službenicima znanstveno-tehnološkog aparata čije im mnogoznanje omogućava da uspješno upravljaju tehnološkom opremom¹⁰⁸, već onima koji znaju kako dobro upravljati razumom.

97 „Mijenjajući se odmara se“ (Heraklit, ulomak 84 a). Preuzeto od: https://www.academia.edu/33496689/TEKST_1_Heraklit_Fragmenti. Osobno poželjniji vlastiti prijevod s grčkog: „Mijenjajući miruje“.

98 Koja „voli sakrivati se“ (Heraklit, ulomak 123).

99 „Ako poslušate ne mene, nego logos, - reći će Heraklit - mudro je priznavati da je sve jedno“ (Heraklit, ulomak 50).

100 „Jedno isto je u nama: živo i mrtvo, budno i spavajuće, mlado i staro. Jer to, promijenivši se, jest ono, i ono opet promijenivši se, jest to“ (Heraklit, ulomak 88).

101 „Veze: cjelina i necjelina, složno i nesložno, skladno i neskladno, i iz svega jedno i sve iz jednoga“ (Heraklit, ulomak 10).

102 Naime: „Taj logos, koji postoji uvijek, ne razumiju ljudi niti prije nego što o njemu čuju niti nakon što su čuli. I ma da se sve zbiva po tom logosu (zakonu), slični su neiskusnima iako se okušavaju u takvim riječima i djelima kako ih ja objašnjavam razlučujući svako prema njegovoj prirodi i tumačeći kako stvar stoji. Drugim ljudima ostaje nepoznato što budni čine kao što zaboravljaju ono što u snu čine“ (Heraklit, ulomak 1).

103 „Razborito misliti je najveća vrlina, a mudrost je istinu govoriti i raditi prema prirodi slušajući je“ (Heraklit, ulomak 112).

104 Jer iako „Svim ljudima je dano da spoznaju sami sebe i da budu razumni“ (Heraklit, ulomak 116), samo, „Mudri imaju jedan i zajednički svijet“ (Heraklit, ulomak 89).

105 „Mnogi naime, koliki se na takve stvari namjere, ne razumiju ih niti ih znaju kad ih nauče, ali u sebi misle (da ih znaju)“ (Heraklit, ulomak 17).

106 Jer „Ljudima nije bolje da im biva sve što žele“ (Heraklit, ulomak 110).

107 Jer „Granice duše nećeš u hodu naći makar pregazio svaki put: tako dubok logos ima“ (Heraklit, ulomak 45).

108 „Mnogoznanje ne uči razumu...“ (Heraklit, ulomak 40).

Stoga, više nego ikada prije, filozofsko razmatranje mora biti usmjereno na uviđanje imanentnog smisla stvarnosti u svojoj cjelini i to u kontekstu istraživanja koji sadržava osobine vječne životne misije, vraćajući se tako na ono prvobitno zvanje, toliko potrebno da bi se shvatilo suvremeni trenutak u kojemu se čovjek suočava s epohalnom prekretnicom koja ga utapa u kognitivnoj nezgrapnosti. To čini da čovjek ostaje zarobljen sigurnosnim granicama sveopćeg konzumerizma unutar kojeg nestaje svaki zaostali odjek značenja.

Homo technologicus i izvorna filozofija

Radi se o egzistencijalno važnom zadatku za filozofiju ako se ima u vidu da, u začecu trećeg tisućljeća, suvremeni čovjek ili homo technologicus, sve više iskazuje izuzetnu intelektualnu sljepoću naslijeđenu iz kulture dvadesetog stoljeća. Uz kulturno obzorje, koje sa svojim zadivljujućim znanstveno - tehnološkim napretkom, također – posredstvom redukcionističke metode koja dekontekstualizira, razdvaja i zatvara znanja u granicama paradoksalnih hiper - specijalizacija, prenio je i (nevjerojatnu) neosjetljivost za sveopće (globalne) i složene probleme¹⁰⁹.

Neprimjerenost ovih tradicionalnih kognitivnih alata u potpunosti iskrsava pojavom kvalitativno novih fenomena koji su redizajnirali zemljovid ljudskog svijeta u obliku planetarne perspektive. Naime, novija računalna tehnologija otvorila je novi epistemološki horizont s čijim smo suočavanjem potpuno razoružani, a trenutna neadekvatnost, koja može čovjeka uvesti u vrtoglavost bezsmislenosti, može se samo eksponencijalno povećati, pod pritiskom ubrzanja promjena uvedena od novije tehnološke ere neograničenih mogućnosti ali i neograničenih strahova i tjeskoba.

Stoga zadržati novog čovjeka unutar zastarjelog konceptualnog okvira tehnološkog činovnika donekle odgovara istjerivanju strahova od nepoznatog ocjenjujući ih neprimjerenim parametrima utemeljenima na vrijednostima preuzetim iz referentne aksiomatike stvorene da bi se odgovorilo na pitanja drugačijih, prošlih konteksta.

No umjesto da se nastavi u toj koherentnoj tjeskobi, čije zadovoljavanje vodi čovjeka do halucinacija koje sam proizvodi dezorijentiran uporišnim točkama koje nemaju više nikakvu vrijednost ni u jednoj konceptualnoj mapi, nužno je naučiti preispitati ljudsko stanje. Naime, da bi se razumjela evolucijska stvarnost sadašnjice nužno je prepoznati pojavu nove paradigme, jer zadržati se na statičkim, krutim i kristaliziranim kognitivnim mapama poput onih koje škola i sveučilište i dalje predlažu, istoznačno je potpisivanju izbora vlastitog izumiranja. To nije suludo, već glupo, suviše glupo, dakle stupanj niže od nietzscheanskog 'ljudskog, odviše ljudskog'.

¹⁰⁹ Radi se o specifičnom kognitivnom stavu koje svoje porijeklo nalazi u modernoj, galilejsko - newtonskoj znanosti, koja ima pretenziju zarobljavanja stvarnosti unutar razumljivih shema matematičkih formula, odbacujući ne-utilitarističku viziju cjeline da bi se promoviralo razdvajanje sustava uzimanjem u obzir samo one dijelove koje su komercijalizaciji važne.

Dakle, ako taj 'vreli novi svijet' potrebuje jedno adekvatno razumijevanje, tada se filozofija kao 'spoznaja znanja'¹¹⁰ mora obvezati da ju i nudi, i to bez ikakvih distopijskih i utopijskih primjedbi, jer trenutno nije korisno 'odlučivati' kako bi se svijet trebao mijenjati, već shvatiti to novo stanje (stvari). Potrebno je dakle znati se postaviti u odnosu na nove egzistencijalne granice (u obliku sigurnosnih ograničenja), za što je potrebno shvatiti novi statut stvarnosti, a ne ogorčeno pokušati povratiti stari poredak stvari cenzurirajući bilo kakvo odstupanje. Zadatak filozofije je dakle obrazložiti novo poimanje stvari osmišljavajući, vraćajući i obrazlažući pojmove koje se nalaze u temelju ljudskog postojanja kao postajanje. A to i dalje odgovara na upit zašto, i samo zašto. Dakle ne više kako živjeti već zašto živjeti. Samo na taj način filozofija može 'zaraditi' onu "*figuru novog intelektualnog carstva*"¹¹¹, i iz te povlasti krenuti u osvajanje prikladnijih kognitivnih kategorija.

Novi čovjek i smisao življenja

To znači da spoznaja ne smije biti tumačena kao shema, kao jamstvo (platonske transcendencije) da "*postoji a priori oblik za uklanjanje neizvjesnosti*", već kao "*alat za generiranje najrelevantnije moguće spoznaje u odnosu na kontekst u kojem se predmet postavlja*"¹¹². A to znači da mora dovesti i do nove i drugačije razine svjesnosti, jer se radi o znanju koje se neminovno mora poistovjetiti s činom značenja koji ljudskoj spoznaji, kao djelovanje, omogućuje da se automatski reorganizira u adekvatno učinkovite module i u domeni te nove stvarnosti koju čovjek redizajnira. To treba činiti kontekstualno pitanjima koja iz čovjeka kao dinamična stvarnost neprekidno proizlaze, zahtijevajući obnovu vlastitih kategorija, evoluirajući zajedno s kulturnim zahtjevima koje on sam određuje u svom životnom procesu, kao spoj rada i spoznaje koji se međusobno isprepliću u kružnom tijeku stvari.

Protivno, postoji rizik da čovjek (p)ostane zarobljenik vlastitih egzistencijalnih artikulacija, iako nestalih iz okvira stvarnosti. U toj perspektivi svaki se kognitivni napor konfigurira kao čin samoblikovanja i istovremeno restrukturiranja okolnog svijeta. Radi se o nečemu što se ne može više odgađati u ***digitalno doba čovjeka***. Naime, ako se pokuša re-aktivirati refleksivnu praksu izvorne filozofije koja čovjeka čini čovjekom kao svjesnim bićem prakse, ono što će se tada filozofima prikazati, u tek započetom 21. stoljeću, bit će radikalno transformirana stvarnost.

110 Edgar Morin, *Il metodo 3. La conoscenza della conoscenza*, Raffaello Cortina, Milano 2007.

111 Ibidem.

112 Emilio-Roger Ciurana, *Introduzione alla filosofia delle scienze umane e sociali*, Le Lettere, Firenze 2011., str. 66.

Dobro došli u digitalno doba

Radi se o spoznaji da se nakon Gutenbergove galaksije ušlo u razdoblje digitalne galaksije što je bilo i neizbježno, s internetom kao tkanjem cjelokupnog ljudskog života.

Suvremeno informacijsko društvo novi je izazov koji poziva na dodatnu svijest, i to naročito onih koji pridržavajući se kategorija koje se otapaju u pokretnoj paradigmi ljudskog uma i dalje inzistiraju u ne-prepoznavanju onoga što svakodnevno doživljavaju i spoznajom i djelovanjem. Naime, iako je suvremeni čovjek uronjen u novu paradigmu, još vlada ona redukcionistička paradigma koju je uspostavila moderna znanost i koja je postepeno atrofirala svaku ljudsku naklonost kontekstualizaciji.

To znači da nas toliko spominjana suvremena globalizacija koja svijetom vlada od kraja dvadesetog stoljeća, hvata potpuno nespremne, a ponekad i neprijateljski naklonjene prema novim i složenijim kognitivnim ponašanjima. Razlog leži u tome da još nismo metabolizirali činjenicu da suvremeno čovječanstvo živi u kibernetičkom prostoru, u virtualnom i interaktivnom okruženju karakteriziranom komunikacijom a ne teritorijalnošću. Radi se o okruženju dizajniranom uporabom računala, koja otvaraju i zatvaraju trenutne kontakte i brišu svaku prostorno - vremensku granicu da bi se dezorijentirano kretali u istodobnom suživotu svega i svačega, kao proizvod izbljeđivanja granica između vanjskog i unutarnjeg svijeta, što od suvremenog čovjeka zahtijeva da kao samo-refleksivno biće adekvatno obnovi arhitekturu svog uma. Naime, čovjek se danas nalazi u središtu velike kognitivne revolucije te je stoga pozvan osvijestiti svoje djelovanje i razmisliti o svojoj preobrazbi.

Važno je shvatiti da je globalizacija mreže proizvela jedinstvenu generaciju, koja se razlikuje od prethodne i koja se suočava s poteškoćama tranzicije, ne izostavljajući pritom i nadolazeću, tj. onu koja će nastaniti potpuno novi svijet i to u suživotu s roditeljima. Generacije su to koje otkrivaju digitalnu suštinu iz koje izvire nova logika stvarnosti. Sve je u tome da se nju razumije, a za to je itekako potrebna filozofija koja svemu tome mora dati i adekvatni smisao stvari. Naime, ako se čovjekova osobnost sastoji od projiciranja značenja, budući da se njegova suština izražava u sposobnosti organiziranja vlastite osjetilnosti oko smislenog svemira značenja, tada, da bi shvatili novije generacije u nastajanju, neminovno je govoriti i njihov jezik, jer će samo na taj način biti moguće shvatiti kako proizvode i crpe značenja.

Stoga neće biti teško uvidjeti da nova generacija ne prakticira linearnu logiku čija je namjena tražiti podatke koje treba potvrditi, već je usmjerena tkanju mreža znanja i u pronalaženju novih, efikasnijih odnosa. To znači da se za digitalnu generaciju, ili kako ih se još naziva 'nove barbare', promijenio *prostor varijanti*: neka vrsta (Vadim) Zelandovog digitalnog ***transurfinga***¹¹³ u kojemu se nalazi smisao a to znači i sam način pristupa. Na taj način perspektiva složenosti postaje najprikladnija u suočavanju digitalne suštine, a upravo filozofska djelatnost, kao čista ljubav prema spoznaji, može

¹¹³ Vadim Zeland, *Transurfing 1 - prostranstvo varijanti*, Aruna, Beograd 2018.

pridonijeti da se čovjek distancira od samoga sebe, u trenutku kada zarobljen protokom procesa koji sam generira poput digitalizacije mozga, riskira zarobljavanje u mehanizmima pojednostavljenja koji mogu ugroziti i sam ljudski identitet.

Digitalna suština je ta koja danas ocrtava svijet, a da bi proučili njezinu arhitekturu kako bi bolje komunicirali s novim čovjekom koji tu bit iskazuje, potrebna je i nova pismenost, koja u tom dijaloškom procesu neće zanemarivati ljudsku potrebu da paralelno s digitalnom inteligencijom, razvija i digitalnu mudrost¹¹⁴.

Homo sapiens digitalis ili činovnik?

Nije više moguće sakriti se u apodiktičkim pojednostavljenjima i u apstraktnim definicijama i nasloniti se na stvarnost, znatiželjom onih koji neumorno uzimaju iz samog izvora smisla, ne egzorcirajući svaku dvoznačnost.

Drugim riječima, svjesno razmišljati o trenutnoj evoluciji stvarnosti znači uloviti se u koštac, suočiti se s tranzicijom koja od digitalne inteligencije vodi do digitalne mudrosti dekretirajući njezinu integraciju u samo-regulirani krug ljudskog života u vidu digitalnog homo sapiensa.

Međutim, da bi to učinili, potrebno je posjedovati „*hrabrost filozofa*¹¹⁵, *hrabrost suočavanja sa složenom, kontradiktornom, neuhvatljivom i vječnom metamorfozom, ne skrivajući se iza neprekidnih pokušaja neumjerenih i preuranjenih pojednostavljenja*¹¹⁶.

To znači da (izvornim) filozofima preostaje suočavanje s ozbiljnim razmišljanjem o promjenama koje svjedočimo, sa sposobnošću razumijevanja koje se dostiže oslobađanjem uma od bilo kojih prethodnih pretpostavki i stajališta, tj. polazeći od širine izvornog filozofskog pogleda, koji je oduvijek najbolji (ako ne i jedini) tumač ljudskog poriva da se prodre u smisao stvari. U takvoj perspektivi, humanizirati digitalno znači i mudro ga upotrijebiti, svjestan da dinamika okrenuta napretku ljudske povijesti oduvijek ima (povlaštenu) pozornost filozofije.

Nešto slično nalazimo i u Platonovom razmatranju o važnosti pojave pisma - koji u Fedru, kroz Sokrata, prepričava mit o izumu pisanog slova kao najvećoj tehnološkoj inovaciji u komunikaciji¹¹⁷, što je moguće povezati s događajem poput eksplozije digitalne revolucije. Naime i jedno i drugo zahtijeva ozbiljno filozofsko razmišljanje o utjecaju u smislu značenja o kojemu filozofi prvi moraju razglabati, svjesni činjenice da sveopća 'invazija' tehnologije u okviru ljudskog postojanja, od komunikacije do informacija utječe i dalje će utjecati i na sam temelj ljudskosti, s obzirom na pojam reciprocitne rekurzije između znanja i ljudskog djelovanja, fenomenološki izražena datošću života po sebi.

114 U stvari, pojava digitalne inteligencije činjenica je koja označava očiti generacijski diskontinuitet, gdje hibridizacija s novom tehnologijom čini specifičnu razliku.

115 Za Heraklita su to „*Ljudi filozofi (koji) moraju biti znalci veoma mnogih stvari*“ (Heraklit, ulomak 11.) a koje ja nazivam izvornim filozofima.

116 Giuseppe, O., Longo, *Homo technologicus*, Ledizioni, Milano 2012., str. 124.

117 Sjetimo se da svojedobno je i Platon razmišljao o nejasnoći oko uporabe revolucionarnog izuma pisanja, koja se, između ostalog, neobično uklapa u kontekst promišljanja o nastanku nove tehnološke ere, obnavljajući tako svoju aktualnost u odnosu na pojavu interneta i nove mnemo - tehnologije. Platon, *Fedar*, 274b - 275c.

Uzimajući s toga u obzir ono što se s određenog gledišta može kvalificirati kao digitalno pojačanje kognitivne sfere, potrebno je da se ta evolucija na odgovarajući način provede i unutar sfere praktične mudrosti, s napomenom da digitalna mudrost ne podrazumijeva jednostavnu spretnost u uporabi digitalne tehnologije koja je po sebi logična i koja, kao takva, omogućuje široku lepezu tehnološke manipulacije, i to kako u pozitivne tako i u destruktivne svrhe. Ali, što je za mene još i gore, to čini u oblicima digitalne gluposti, i to od zanemarivanja citiranja izvora i sadržaja do svjesnog pokušaja nanošenja štete drugima. Ako je, međutim, valjano educirana, može se odnositi i na mogućnost donošenja etičko - moralno ispravnijih odluka: pristupom većoj količini podataka, na temelju dublje analize i sposobnosti formuliranja predviđanja i utvrđivanja prioriteta kao rezultata sinergije između ljudske inteligencije i digitalne simulacije, koja ostaje nedostupna ne-sinergističkom umu. Naime, osobina je idiotizma a ne mudrosti držati se imaginarnih sigurnosnih granica, ili prepustiti se nesvjesnoj struji događaja umjesto svjesnog zalaganja u njezinom upravljanju, uzimajući uvijek u obzir temeljne osobine ljudskosti.

Dozvoliti da se heraklitovsko - descartesovski 'COGITO' svodi na računanje, a time i prilagođavanje ljudske inteligencije inteligenciji računala kao funkcionalnom sustavu koji djeluje unutar znanstveno - tehnološkog aparata, neprihvatljivi je oblik redukcionizma upravo zato što su brojevi apstrakcija koja, zanemarujući pravi smisao velikog dijela informacija pojednostavljuju ljudsku složenost u korist kognitivne ekonomije. To znači da je dužnost (što ne znači i nužnost) izvornih filozofa ('ljudi filozofa') zauzeti poziciju aktivnog a ne pasivnog promatrača događaja (tu se misli na renesansno razdoblje a u moderno vrijeme na 1968. godinu), čega se većina suvremenih akademskih filozofa odrekla trijumfom znanstveno - tehnološkog aparata koji, kao evolucija moderne znanosti, za cilj ima osvajanje privilegije nekog univerzalnog stajališta, pa iz toga formulirati konačne i apsolutne istine o znanstveno oblikovanoj stvarnosti.

Naime, ponovno uvođenje gledišta aktivnog promatrača u kognitivnom kontekstu vidno doprinosi i odgovara oporavku kvalitete informacija, koje redukcionistička perspektiva izuzima u korist čisto kvantitativnih numeričkih kriterija budući da se kvaliteta može generirati samo dodatkom vrijednosti koje nastaju isključivo iz namjernog promatranja. Tu se dakle radi o promatranju usmjerenom na smisao onih ciljeva i interesa koji proizlaze iz samog čovjeka kao subjekta sposobnog smisljeno misliti i djelovati.

Ponovnim uvođenjem ljudskog stajališta kao aktera svega ljudskog pa i znanja, povratilo bi se smisao kojeg je cenzura numeričkih formalizacija progutala ili raspršila među kvantitativnim parametrima. To je na neki način i povratak čovjeku kao artikuliranoj cjelini, nasuprot prevladavajućoj sposobnosti apstraktne matematičke misli.

Svojevremeno, već u jednom svom prethodnom članku ***Sumrak osobnog identiteta u suvremenom tehničkom razdoblju***, naglasio sam da: „Zbog toga je unutar suvremenosti potrebno tražiti novo i, za vrijeme u kojem živimo, adekvatno značenje tradicionalnih pojmova kao što su individua ili pojedinac, subjekt, osobnost, masa, sloboda, komunikacija, psiha, tjelesnost,

traženje smisla itd. Naime, u suvremenom etički relativističkom razdoblju njihovo je prijašnje poimanje neminovno postalo istrošeno i deplasirano, budući da se radi o takvim pojmovima koji su svoje izvorno značenje i adekvatni smisao nalazili unutar antropološkog obzorja života i djelovanja, a koji se danas sve više pokazuju neadekvatnima i nefunkcionalnima, jer im više nije moguće osigurati valjano značenje¹¹⁸.

Naime, u scenariju koji se pred čovjekom neprestano otvara svjedočimo o uskrснуću pojmova kao što su kozmos, priroda, čovjek, itd., smisljeno odvojenih od redukcionističkog znanja znanstveno-tehnološkog aparata koje neminovno vodi do krajnje dezintegracije (čitaj specijalizacije) s iskorjenjivanjem i egzorciranjem njihovog pred - znanstvenog izvornog porijekla i osjećaja neutraliziranog kao izraza neprihvatljive složenosti. Naime, da bi bila tehnički učinkovita, racionalnost treba težiti koherenciji shema koje zauvijek zarobljavaju svaki osjećaj stvarima. Međutim, iako apstraktna misao uspijeva imobilizirati, ili točnije fotografirati pojedine dijelove života odvajajući ih iz konteksta cjeline, ne smije se zaboraviti da život i povijest nisu parmenidovski dane, već su heraklitovski dinamične u nastajanju i u nastavljanju svog toka.

Razmišljanja na marginama novih medija

Nove tehnologije nas sve više uranjaju u umjetnu dimenziju u kojoj se svakodnevna stvarnost prevodi, da tako kažemo, u netvarne cjeline, u netjelesne podatke, u digitalne informacije. Taj proces dematerijalizacije stvarnoga ima nevjerovatne posljedice na svim poljima kako djelovanja tako i znanja. Naime, to novo stanje stvari neminovno ne vodi samo do radikalne preobrazbe naše osjetljivosti, već i do globalne promjene svih vidova percepcije same stvarnosti u kojoj materijalni aspekti sve više blijede preobličujući se prema 'virtualnim' perspektivama, odnosno prema podređenosti strogo fizičkih aspekata procesima simbolizacije, kodifikacije i apstrakcije.

U zamršenim hodnicima različitih aspekata suvremenog ljudskog razmišljanja, osjećaja i ponašanja, na koje djelovanje novih medija imaju ne samo sve veći već i parodirajući utjecaj, željeli bi promisliti neka posebna područja, značajna zbog svoje životno - egzistencijalne, društvene i političke vrijednosti.

Iako se radi o međusobno povezanim 'područjima', odlučio sam, radi jasnoće samog izlaganja, zasebno ih navesti, kao posebne poveznice jedinstvene teme: čovjeka.

118 Fulvio. Šuran, *Sumrak osobnog identiteta u suvremenom tehničkom razdoblju*, // Filozofska istraživanja, 31 (4/2011) str. 775–785.

- **Smisao:** koje su sve posljedice pomanjkanja tjelesne i sadržajne povezanosti sa svijetom u korist virtualnog kontakta u telematskim mrežama?

Ako stvari izgube na dosljednosti, svijet postaje nestašan i sa svijetom naš identitet, jer sposobnost interakcije s virtualnim bićima mogla bi dovesti i do kolapsa u vidu psihičkog stanja stresa, a kako je dobro znano s psihološkog stajališta čovjek je prostorno - vremensko biće, to znači da između izviranja potrebe i njegova zadovoljenja, treba preći prostorno - vremenski put i određeno vrijeme da ga se ostvari.

Unutar te dimenzije tehnika je oduvijek pokušavala savladati pa čak i ukloniti čin ovisnosti posredovanja, vraćajući tako čovjeku neposrednost između potrebe i zadovoljstva. Problem tehnike je u tome da ne teži nikakvoj svrsi, ne otvara scenarije spasenja, ne otkriva istinu; smisao tehnike kao tehnike je taj da funkcionira. Njena je istina sadržana u djelotvornosti. Mora se to uvijek imati na umu: istaknuti razliku koja postoji između čovjeka - sa svojom spoznajom i svojim emocijama, nagonima, granicama - i stroja koji nije sličan čovjeku iako u mnogim područjima na djelotvoran način simulira i neke emocionalne aspekte, ali koji, u stvari, djeluje samo posredstvom puteva koji su logično-računalski i u cijelosti racionalni.

- **Svijet kao (volja i) predodžba:** Čovjek nikad nije nastanjivao svijet, pravi svijet, nego njegov opis. Uostalom, obrazovanje znači precizno opisivanje svijeta na određeni način: mediji koji šire značenje stvari i njihovu uporabu vrše obrazovnu djelatnost. U tom smislu, informacija nije izvještaj o činjenicama, već konstrukcija činjenica za... Međutim, poboljšanje slikovnog razmišljanja može umanjiti našu sposobnost praćenja apstraktnih razmišljanja. Ako nema prepravki, pogotovo ako ne razumijemo značenje nekih od tih iskustava, ova razina površnog kontakta sa svijetom dovodi u opasnost naše razumijevanje stvarnosti (Heraklitovog kozmičkog logosa). Osim toga, tehnološki razvoj omogućava sve rafiniranije načine predstavljanja stvarnosti, zbog čega, ako se čovjek oduvijek bavio fikcijom, danas imamo ne samo kvantitativni već i kvalitativni problem fikcije: telekomunikacije su naše okruženje koje na televiziji ali sve više i više i na Internetu pronalaze svoj najopsežniji i najcjelovitiji opis. To čini da činjenice svijeta koje predstavljaju korelat ljudskog iskustva gube svoje (pravo) značenje, jer ukoliko prenesene iz svakog mogućeg i nemogućeg mjesta na zemlji, gube onaj spoj značenja bez kojeg nije moguće sagledati to značenje budući da relevantnost činjenica ovisi o njihovom širenju. To će dovesti do toga da će se bitak neminovno morati mjeriti u pojavljivanju, točnije, na svom neograničenom umnožavanju. U svijetu koji je dostupan čovjeku, u ovom svijetu oblikovanom prema ljudskim namjerama, čovjek postepeno ali neminovno gubi vanjski svijet. Taj, čovjeku 'poznati' svijet, u toj je poznatosti lišen svoje prirode. Naime, baš je to 'poznavanje' ono što svijetu oduzima izvornost, njegovu prirodu, a svjetskim zbivanjima njihovu specifičnost, jer izlivena u medijsku predodžbu, svijetu oduzima njegovu vanjsku stvarnost da bi se, tako preobražen, ponovno pojavio kao predodžba svijeta, kao prikladan čovjeku, kao njegova intimna stvarnost.

- **Duša:** danas, nakon nestajanja individualnog iskustva svijeta, ljudska psiha samo reproducira onu predodžbenu verziju svijeta koju mediji pružaju podjednako svima. To neminovno čini da se sadržaj psihičkog života svakog subjekta podudara s uobičajenim predodžbama svijeta.

Tendencija tehnoloških društva je da se funkcionira kao sustav koji upravlja nekakvom unaprijed uspostavljenom harmonijom unutar koje svaka aktivnost sama po sebi prilagodba je vladajućim tehničkim postupcima koji je i omogućavaju. U praksi znanstveno - tehnološki aparat nema razloga da išta potiskuje budući da je moralni imperativ postao tehnički uvjet, te je razlika između idealnog i stvarnog svijeta stoga izbljedjela i nema više smisla.

- **Identitet:** lišen stabilnog (čvrstog, tradicionalnog) svijeta i obdaren neovisnim životom, čija je alternativa tehnički neprestano stvorena i rekreirana stvarnost gdje razlika između stvarnosti i virtualnosti postaje sve neprozirnija, neizvjesnija i problematičnija. Naime, unutar virtualnog svijeta ne postoji više povlašteno gledište s kojeg započinje znanje, subjekt se više ne obraća objektu, već postoji mnoštvo ravnina koje sijeku kako subjekt tako i objekt, secirajući svoj jedinstveni identitet u mnoštvu slojeva koji nisu drugo nego isto toliko objašnjivi registri heterogenih redova: fizioloških, semiotičkih, itd. i koji zbog toga rastvaraju početno jedinstvo u složeno artikuliranom mnoštvu usko isprepletenih sklopova koji nemaju više nikakve veze s tradicionalnom opozicijom između subjekta i objekta.

Naime, u nedostatku modela podataka, proces individualizacije vodi do širenja subjektivnih modela u međusobnom kontrastu i kontradikciji, u zanemarivanju njihove prisilne vrijednosti gdje je pojedincu dana, dodijeljena odgovornost za neuspjeh. Zato je danas potrebno izvršiti rastapanje takvih modela koji ne održavaju dugo vlastiti oblik.

- **Prostor/vrijeme:** ako urbanizacija modernog doba predstavlja upravljanje stvarnim zemljopisnim prostorom, telekomunikacije označuju urbanizaciju u realnom vremenu, odnosno ostvarenje virtualnog grada, svojevrsnog hiper - centra svijeta. Naime, mediji daju čovjeku privid da se istovremeno nalazi svuda i nigdje, što stvara lažni dojam da je 'stvarno' moguće upoznati svijet. Svijet koji je u 'stvarnosti' već nestao.

- **Iskustvena dimenzija:** funkcija izuzeća koju obavlja tehnika u novim se medijima proširuje i pročišćava nudeći mogućnost zamjene izravnog iskustva na potpuniji način, zamjenjujući ga s iskustvom koje su drugi već imali o tom događaju: neizravnim iskustvom. To čini da se suvremeni pojedinac nalazi izložen kvantitativno većem 'bogatstvu' iskustava, čija je osobina uglavnom neizravnost, jer je već podvrgnuta prosudbi, presuđivanju.

- **Memorija:** ne radi se samo o kognitivnoj funkciji pamćenja, već i o socio - tehničkoj činjenici, o biološkoj memoriji koja ima ograničenja. Naime, izum pisma uključivao je i proširenje i eksternalizaciju pamćenja, a s vremenom i njegovo područje, jer pisana stvar više ne postoji samo u ljudskim refleksima, u tjelesnom djelovanju i činjenju, već je nešto što i drugi mogu konzultirati i ponovo upotrijebiti. Ta želja za besmrtnošću koja je povjerena tehnologiji, stvorila je besmrtni alter - ego. Točnije, besmrtnost ljudskih bića zamijenjena je besmrtnošću mrtvih stvari: „Ljudski rod tražeći virtualnu besmrtnost, tj. tehničku, i osiguravajući svoje ovjekovječivanje projicirajući ga u umjetne subjekte, gubi svoju ekskluzivnost specifičnosti, postajući besmrtan kao neljudski žanr¹¹⁹“.

- **Pasivnost:** kada se govori o multimedijским okruženjima treba to povezati i s pojmom interaktivnosti, ali upravo suština ovih okruženja je dvosmislenost; biti istodobno određena stvar i njena suprotnost. To je način na koji se interaktivnost izražava u pasivnost. Nasuprot aktivnog čitanja koje uključuje kritičke stavove i nove načine objektivizacije stvarnosti gdje se pisanje nudi prvenstveno kao sposobnost obrazovanja, funkcija televizije i interneta je da na brži i sveobuhvatni način prenosi već zgotovljene informacije, što čini čovjeka pasivnijim u rezoniranju jer informacije obuhvaćaju cijeli svijet.

- **Informacija:** neupitno je da prevladavanje informacija u suvremenom društvu sve manje povezuje čovjeka s fizičkim svijetom a to znači sa postojanjem, jer je uronjen u 'svojevrsnu' duhovnost svijeta.

- **Masa vs masifikacija:** pojava novih tehnologija sankcionirala je prijelaz s uobičajene mase, kao koncentracije mnogih pojedinaca u jednoj točki, na masifikaciju, što nije samo uobičajeni skup pojedinaca, već uključuje i kvalitetu svih tih pojedinaca¹²⁰.

- **Kulturna globalizacija:** zahtijeva ozbiljno razmišljanje i budnost u vezi procesa koji su u tijeku, jer kulturna globalizacija znači hegemoniju određene kulture (one zapadne, točnije američke).

- **Kritička misao:** s obzirom da su svijest o razlici između stvarnosti i predodžbe, pa čak i razlika između ovih dviju stvarnosti smanjene, to je neminovno dovelo i do slabljenja kritičkog mišljenja, tako da je kritika koju upućujemo stvarnosti devitalizirana i nesposobna donijeti ikakve značajne promjene. (Naime, šezdesetima je danas nemoguća). Nakon što je kritička misao nestala, multimedijskoj kulturi nije više potrebno da aktivira represivne alate, jer je već uvjetovala standardizaciju načina postojanja, želja i razmišljanja.

119 Zygmunt Bauman, *Modernità liquida*, Laterza, Roma-Bari 2002., str. 192.

120 Umberto Galimberti, *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, Feltrinelli, Milano 1999. str. 601.

- **Civilno sudjelovanje:** radi se o zajedničkom iskustvu koje predstavlja temelj svih kultura i uvjet razmjene informacija unutar zajedničke simbolike. Radi se o aspektu antropoloških osobina koji je danas, medijskim djelovanjem gotovo suzbijen, a sudjelovanje u vidu kolektivnog monologa medija, pojačano kao misao većine. Doseglo se stanje koje čovjeka odvraća od čiste uloge gledatelja, jer mu pruža samo mogućnost konzumiranja pukih predodžbi, događaja u kojima je nemoguće aktivno sudjelovati. Došlo se do toga da je čak i društvena dezintegracija postala funkcionalna moći, jer neangažiranost i umijeće bijega koristi kao 'glavno oružje'.

- **Sloboda:** u vezi važnosti tog pojma u današnje vrijeme, Hanna Arendt je napisala: "čovjekova autonomija postala je tiranija mogućnosti". Naime, sveprisutno potrošačko društvo učinilo je da sloboda nije više izbor življenja i djelovanja koji vodi do individualizacije, već izbor da se održi otvorenu slobodu izabiranja s pretpostavkom da identiteti mogu biti zamjenjivi i, konstatirajući da izbor ne stvara razlike jer je sve zamjenljivo. Birati na kraju znači odabrati isto u iluziji različitog. Na taj način sloboda izbora gubi svoju bit, budući da svaki izbor kojeg je moguće opozvati ne podrazumijeva obveze i posljedice.

- **In summa summarum:** u svijetu mnogostrukih predodžbi koje nude mediji, društvo se doživljava kao ogroman i sveprisutni ekran u kojem je svijet osmišljen u liku slika čiji je cilj da privuku, očaravaju radi kontinuiranog potraživanja. Medijska hipnoza favorizira umrtvljenje kritičke a tako i etičke savjesti, dok važeći predodžbeni modeli doprinose strukturiranju 'patologije normalnosti' koja upravo zato što je široko rasprostranjena, prolazi ne samo nezapaženo već i 'normalizirajuće'. U tom se smislu demantira zatajivanje kojeg je tehnika postavila, kako bi nam nudila teoretski neograničenu količinu iskustava koja su ne-funkcionalna našim potrebama da iskusimo svijet radi njegovog shvaćanja i da bi se orijentirali u njemu.

S digitalnim tehnologijama izgleda da se (napokon) ostvaruje Platonov bijeg od osjetilnog prema inteligibilnom, u kojem bi iluzorno tijelo željelo djelovati kao stvarno tijelo ali ljudski mozak ne konstruira ta virtualna iskustva kao stvarna iskustva, te stoga nedostaje ono iskustvo življenja koje je ključno za planiranje i djelovanje u ljudskom okruženju i u među - odnošenju s drugima. U kulturi virtualnosti postoji dakle ambivalencija koju izvorni filozofi, 'ljudi filozofi' trebaju stalno imati na umu, da bi se izbjeglo bilo kakvo iskušenje jednostranog tumačenja.

- **I na kraju,** ponovno parafrazirajući Heraklita, može se reći da bitak koji je uronjen u postajanje mijenjajući ostaje. Naime, čovjek nema izbora: on je povijesno biće koji je oduvijek bačeno u evolucijsko strujno postajanje, koje obilježava razliku u životnoj priči pokazujući neobičnu sposobnost ubrzavanja promjena diktiranu svojim izuzetnim potencijalom preobrazbe. Svijest o ontološkoj neizvjesnosti ljudske prirode mora se neprestano njegovati izvornim filozofskim pogledom koji poput kompasa može i suvremenom čovjeku pomoći u trenucima veće dezorijentacije, u liku reflektivne savjesti koja se vraća jedinstvu već razvijenih kognitivnih postupaka, kvalificirajući čovjeka kao jedino biće svjesno postojanja svog identiteta u postajanju.

Literatura:

Bauman, Zygmunt, *Modernità liquida*, Laterza, Roma - Bari 2002.

Ciurana, Emilio-Roger, *Introduzione alla filosofia delle scienze umane e sociali*, Le Lettere, Firenze 2011.

Galimberti, Umberto, *Psiche e techne. L'uomo nell'età della tecnica*, Feltrinelli, Milano 1999.

Heraklit, *Fragmenti*. Preuzeto od: https://www.academia.edu/33496689/TEKST_1_Heraklit_Fragmenti.

Longo, Giuseppe, O. *Homo technologicus*, Ledizioni, Milano 2012.

Morin, Edgar, *Il metodo 3. La conoscenza della conoscenza*, Raffaello Cortina, Milano 2007.

Platone, *Opere complete : volume terzo Parmenide, Filebo, Simposio, Fedro*, Laterza, Roma - Bari 1971.

Šuran, Fulvio, *Sumrak osobnog identiteta u suvremenom tehničkom razdoblju*. // *Filozofska istraživanja*, 31 (4/2011) str. 775–785.

Zeland, Vadim, *Transurfing 1- prostranstvo varijanti*, Aruna, Beograd 2018.

Freedom at the Edge of New Media

Abstract

New technologies are taking us into an artificial dimension in which everyday reality is translated into immaterial entities, into digital information. Media hypnosis favors the torpor of critical and ethical conscience, while model images contribute to structuring the so - called “pathology of normality”, which, precisely because it is widely diffused, goes unnoticed. To clarify that it is not just about new technologies, but a new model of society, which is being established and that involves different aspects of thinking, feeling and acting human, transformed by the action of the new media. We will therefore try to examine some particularly significant areas for their existential, social and political value, treated here as many links of a single topic: man.

Key words: *world as representation, meaning, soul, identity, space/time, experiential dimension, memory, passivity, information, mass vs massification, critical thinking, civil participation, freedom.*

This journal is open access and this work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.